

ИСТИНЕ И ЗАБЛУДЕ О ПРИВРЕДНОМ РАСТУ СРБИЈЕ

Карика која недостаје

Данас је сасвим јасно да развојни приоритети просто нису политички приоритет. Привредни раст није исто што и развој. Има и богатих држава са сиромашним народом

Пише:
Кори Удовички

У овогодишњем Извештају Европске комисије о припремљености Србије за чланство у ЕУ нема ни малог суштинског напретка, као ни претходних година. Извештај јасно указује на оно што јесте и што није урађено. Власти су га прогласили „најбољим извештајем у последњих неколико година“ зато што текст има нешто позитивнији тон и опште оцене у кривим запажањима. Нигде се не

појављује термин „заробљавање државе“, који је прошле године први пут био присутан. Евидентни су и напори да се Србији „дају поени“ и за то што се мањи број закона доноси по хитној процедури, иако је брзина процедуре у парламенту који нема опозицију небитна. Можда се Европа забринула да ће одгурнути Србију предалеко од себе. А можда је неко проценио да то што је стварно побољшан предлог уставних промена о правосуђу и што се Србија обрачунава са бар једним од кланова организованог криминала, односи превагу над чињеницом да је у том обрачуна постало евидентно колико је тај криминал нераздвајан од државних структура као и да релевантне државне структуре неће обрачуном бити нимало угрожене. Европски портал *По-*

литико наводи и тезу да је извештај у последњем тренутку улепшао комесар Вархелји, близак мађарском премијеру Виктору Орбану. Одговор је, највероватније, „од свега помало“.

Позитивном тону Извештаја не-сумњиво је допринела и солидна економска перформанса Србије већ другу годину заредом. Економски раст био је један од виших у Европи, а то је омогућило Србији да повећа буџетску потрошњу без значајнијег пораста јавног дуга и сад већ могућег смањења у односу на БДП. Свакако да је необзирање на здравствену ситуацију „помогло“ привредном расту (по цену људских живота) - Србија је уз Бугарску „лидер“ по вишку смртности у условима пандемије. Помогао је и јак фискални стимуланс за који

НЕМАЊА ЈОВАНОВИЋ

Грешка у корацима: Да ли је за задовољавање развојних потреба неког дела Србије потребан ауто-пут или би било боље да се изгради само трећа трака и уштеда уложи у друге потребе? Ауто-путеве и пруге треба одржавати у будућности – из којих средстава ако нису довели до повећања производног капацитета

прилику да крене убрзано да се развија, и затвара друштвено-економски јаз са земљама ЕУ са којима се пореди. После скоро две деценије споре и мучне економске трансформације, Србија је у пандемију ушла са здравом базом динамичних привредних субјеката. Та трансформација, низ кумулативних реформи које су је пратиле, донедавнашња стагнација плата, а, коначно, и сам проток времена, помогли су Србији да постане конкурентнија у тренутку кад се глобална економска сцена преструктурира. Фискална консолидација и тада започете реформе јавне управе отвориле су могућност за повећана и боље усмерена улагања јавних средстава. Тај фискални простор сада се траћи, а актуелне индустријске политике као и начин на који се оне спроводе, умањују ниво и квалитет инвестиција, нарочито оног њиховог дела који највише може да допринесе благостању грађана. Пођимо редом.

Нема сумње да привредни раст у Србији тренутно углавном покрећу стране директне инвестиције (СДИ). То је, као што наглашава Извештај, добро за макроекономску стабилност. Добро је и што део тих СДИ Србија привлачи захваљујући поменутој новонасталој ситуацији у којој се капитал враћа из Азије у Европу, а и појачано сели из Немачке. Пошто су се Кина и земље централне и источне Европе у протекле две деценије помериле на више лествице развоја, Србија сад може да им „отме“ радно интензивније пројекте. Пошто је реч о инвестицијама у прерађивачку индустрију, а у њу се инвестира са прилично извесним очекивањима о повећању производног капацитета и то извоза, оне доносе привредни раст не само док траје инвестиција, већ по правилу и после.

Проблем је што се велики део значајног пораста СДИ које се воде у статистици не тиче отварања фабрика, на које обично мислимо под тим насловом. Пораст годишњих СДИ у прерађивачку индустрију (200 милиона евра)

само су мали део укупног пораста СДИ (1,7 млрд евра) у претходних пет година. Лавовски део тог значајног пораста (1,1 милијарда евра) односи се заправо или на државне инфраструктурне пројекте или на секторе некретнина и грађевинарства. У првом случају реч је о улагању у железницу и гасовод, који се воде као СДИ јер иду преко (државних) фирми. У другом случају је вероватно углавном реч о некретнинама, и то у Београду. У оба случаја, свакако, реч је о инвестицијама чији је допринос производном капациту земље далеко мање „осигуран“. Гро осталог пораста односи се на Борски рудник који ће подићи производни капацитет, али по свему судећи и загађеност земље.

И структура самих инвестиција у прерађивачку индустрију није оптимална. Методи њиховог привлачења још увек дају значајну предност пројектима са великим бројем нискоквалификованих запослених (хиљаду или више хиљада), иако незапосленост више није једини, па можда ни главни, развојни приоритет. Није стварно проблем што се такви пројекти ослањају на ниже плаћену радну снагу, већ што тој радној снази и другим привредницима у својој околини нуде мање перспективе развоја. То су огромни системи у којима се масовно праве једноставни производи за чију производњу радници не морају ништа нарочито да науче, на које ће се тешко касније додати слојенији делови, и које мало ко у Србији има чиме да снабде. Проблем је и што је привлачење ових инвестиција фокусирано углавном на два извора: Немачку и Кину. Док је са немачком индустријом, у великој мери захваљујући доследној немачкој помоћи, створена позитивна спрега добрих међусобних искустава, из Кине доводимо загађиваче којих они желе да се реше, и то нпр. у Зрењанин где се свакако могло инвестирати у много шта друго.

Успех у привлачењу све квалитетнијих немачких инвестиција указује на могућности које се отварају доследним улагањем у људе, везе, репутацију и сарадњу. Тако се у нормалним условима граде институције. Проблем је што се то у нашем случају осим кроз институције, води и паралелно, кроз потпуно централизовану структуру око председника. Тако одговарајуће институције не могу да расту и шире своје деловање на више извора, нити на већи број мањих а финансијских пројеката. Склоност ка великим пројектима

је, важно је подвлачити, простор направљен фискалном консолидацијом пре неколико година. Међутим, српска привреда је у пандемији показала живавост која указује на то да ту има још нечега. Поставља се питање – шта то може бити? Сам Извештај указује на низ институционалних слабости које се годинама не поправљају. Ми видимо и да се институције урушавају. Значи ли то да „повољно пословно окружење“, које наравно укључује и квалитет институција и владавину права, ипак није важно за привредни раст? Или да се оно поправило?

Одговор је да привреда Србије расте упркос слабљењу институција, због повољног склопа структурних, чак историјских околности. Али то значи и да Србија заправо пропушта јединствену

и фокус на само две земље порекла, имају исто објашњење - ограничени капацитет једног центра из ког се свиме управља.

Пожељно би било, а данас и објективно могуће, да много већи део раста покреће сама домаћа приватна привреда - кроз сопствене инвестиције. После скоро три деценије мукотрпног развоја, ова привреда је стасала, а лакоћа са којом је пребродила ванредно стање, па и ударе који су касније уследили, указује да има значајне резерве. Њено стасавање одвијало се паралелно са трансформацијом, у доброј мери изумирањем, „традиционалне“ привреде наслеђене из социјализма која је данас готово занемарљива. Та трансформација хранила је нову, домаћу привреду ресурсима али и оптерећивала је својим славим перформансама, неплаћањем рачуна и теретом субвенција које је примала.

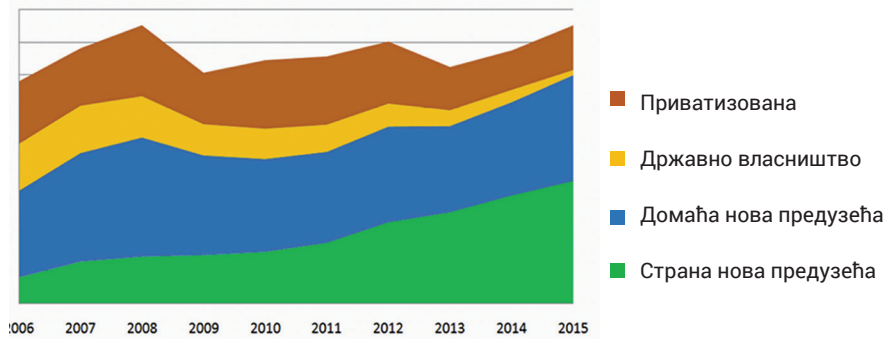
Процес изградње нове привреде у домаћем и страном власништву и паралелан процес трансформације традиционалне социјалистичке привреде могу се илустровати на нарочито сликовитом примеру сектора машина и електричне опреме као и извозу робе. На графикону број 1. приказани су приходи предузећа по власништву, у сектору машина и електричне опреме. Приходи новооснованих предузећа у домаћем власништву (означени плаво-бојом) порасли су од 2006. до 2015. за око 25 милијарди динара, приходи потпуно нових (гринфилд) СДИ (зелена боја) порасли су и двоструко више, а приходи предузећа која су некад била у државном власништву (а у 2015. су или остала државна - означена су жутом, или већ била приватизована - браон) смањили су се за око 40 милијарди.

Динамичност једног дела домаће привреде може се видети и из структуре робног извоза Србије по власништву извозника (боје на графикону број 2. су нешто другачије у односу на претходни). Нова домаћа привреда у потпуности држи корак са брзим растом извоза приватизованих предузећа (без Фијата и Железара), а пад трпи само у 2009. То је импресивно, јер гро приватизованих предузећа извозника у рукама су страних власника са много бољим приступом извозним тржиштима од наших.

Данас, кад су и трансформација традиционалне привреде и фискална консолидација готове, кад се показује да МСП имају резерве, кад држава тро-

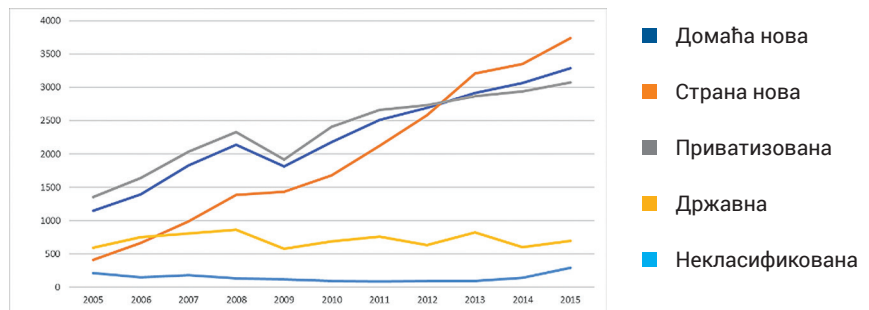
Приходи сектора производње машина и електричне опреме од 2006. до 2015.

у милијардама динара

Робни извоз Србије према типу власништва за период од 2005. до 2015.

у милионима евра (Фијат и Железара нису укључени у рачунице)

ши значајна средства - морали бисмо видети бујање инвестиција и домаћих, а не само страних власника. Али тога, по свему судећи, нема - нема чак ни прецизних података.

Перформанса домаће привреде и даље је оптерећена слабом привредним окружењем. У том погледу Извештају би се могло мерити на оцени да је у посматраном периоду (јун 2020 - јун 2021) привредно окружење малко поправљено. То је било тачно пре неколико година, али сада би то значило да су сасвим мале регулаторне промене и нешто е-управе однело превагу над све видљивијим одсуством владавине права, нарочито потврђеном кроз јавни дискурс о организованом криминалу. Не можемо овај ефекат да измеримо, али нема сумње да клијентелистичко управљање јавним предузећима, корупција и одсуство владавине права играју значајну улогу у „хлађењу“ домаћих инвеститорских страсти.

Домаћој привреди није посвећена слична пажња, а ни средства, као што

се то чини за СДИ. Као што Извештај запажа, МСП се суочавају са „неједнаким тереном за утакмицу, јер немају директан приступ влади као велика предузећа и страни инвеститори“. (По европским стандардима, скоро сва домаћа предузећа су МСП.) Док инсајдерска велика предузећа и СДИ могу директним приступом да убрзају доношење административних одлука, мали зато још дуже чекају. Додатни је проблем што се СДИ привлаче уз подстицаје који нису прилагођени габаритима домаће привреде и без консултација са њом, а у МСП улаже вишеструко мање средстава кроз распоредке пројекте. Док долазак СДИ у неку средину повећава запошљавање и локалну привредну активност, може, ако се не планира пажљиво, угрозити баш она (малобројнија) МСП са озбиљнијим потенцијалом за раст, пре свега кроз (нелојалну) конкуренцију за кадрове и друге ресурсе. Зашто подстицати стране а не домаће инвеститоре у производњи чоколаде или пелета?

Ни начин на који држава управља трошењем јавних средстава а нарочито инвестицијама не помаже нивоу приватних инвестиција и раста, и што је још важније - њиховом ефекту у будућности. Почнимо са примером субвенција привреди током пандемијске кризе. Простор направљен фискалном консолидацијом омогућио је снажно трошење које је дало фискални подстицај расту, али као што је већ много пута истакнуто у јавности (и препознато у Извештају) оно није било циљано ка најугроженијим домаћинствима и привредним субјектима. Да јесте, произвело би већи привредни раст, и веће инвестиције. Јер иста помоћ угроженом прави много већу разлику од онога коме ионако добро иде – било да је реч о сиромашном грађанину или погођеном предузећу.

Промислање приоритета у које усмеравати јавна средства, поготово средњорочне националне инвестиције, никад није било важније нити његово одсуство мање оправдано. Од 2017. до данас улагања у транспортну и енергетску инфраструктуру значајно су се увећала и повећаваће се и даље – а да нема ни назнаке о стручном, а

да не говоримо о партиципативном, промислању колико чега, на којим локацијама, које врсте? Да ли је за задовољавање развојних потреба неког дела Србије потребан ауто-пут или би било боље да се изгради само трећа трака и уштеда уложи у друге потребе? Ауто-путеве и пруге треба одржавати у будућности – из којих средстава ако нису довели до повећања производног капацитета? Велика инсајдерска или страна предузећа могу да излобирају инфраструктурну подршку за неку инвестицију, али малима остаје да се (узалуд) распитују по кулоарима хоће ли бити прикључнице из њиховог места на ауто-пут.

Не само да то промислање није урађено, него нема ни документа, забелешке, коју би сви потенцијални инвеститори могли консултовати, о ономе што по свему судећи председник Републике одлучује сам, а што је пред последње изборе названо „Инвестициони план Србија 2025“. ЕК већ годинама чека на остварење препоруке која се понавља у њеним извештајима да Србија „устоправи јединствени, свеобухватни и транспарентни систем за планирање и управљање капитал-

ним инвестицијама“. Питање приоритизације инвестиција постављено је премијерки на Пленарној седници Националног конвента за ЕУ. Одговорила је, реферишући се на еколошки сектор, да „нема приоритизације јер је у питању гашење пожара“. Такво образложење могло је бити прихватљиво на почетку 2000-их година, па и на почетку Вучићеве власти, кад већ систем планирања у међувремену није изграђен. Данас је, ипак, сасвим јасно да развојни приоритети просто нису политички приоритет. Привредни раст није исто што и развој. Има и богатих држава са сиромашним народом.

Извештај Европске комисије чини колико може – чак и препознаје да слабост институција угрожава одрживост економског раста. Али процес приступања ЕУ није прилагођен ситуацијама у којима некога не занима стварни напредак. То што Србија пропушта историјску шансу за развој, пре свега је питање и задатак за нас – привреднике и грађане Србије.

**АУТОРКА ЈЕ ПРЕДСЕДНИЦА УПРАВНОГ
ОДБОРА И ОСНИВАЧ ЦЕНТРА ЗА ВИСОКЕ
ЕКОНОМСКЕ СТУДИЈЕ**

Магазин Глобал фајнанс доделио Рајфајзен банци признање „Најбоља банка у области приватног банкарства у Србији“

Рајфајзен банка је добитник престижног признања у годишњем избору „Награде за најбоље светске банке у области приватног банкарства за 2022. годину“ (*World's Best Private Banks Awards for 2022*), који организује реномирани међународни финансијски магазин *Глобал фајнанс* (*Global Finance*).

Услугу приватног банкарства банка је увела средином 2020. године, под именом „*Friedrich Wilhelm Raiffeisen*“ (*FWR*), а са идејом да клијентима понуди ексклузивну банкарску услугу, у складу са најсавременијим светским стандардима. За нешто више од годину дана пословања *FWR* приватно банкарство је постигло запажене резултате и потврдило се као лидер у својој бранши на домаћем тржишту.

„Признања попут овог веома су нам важна. Утолико више јер га

добијамо за нову услугу уведена у пандемијској години, и то за сегмент клијената који има развијене банкарске потребе, али и захтева свеобухватну и високо професионалну услугу. Ова награда је доказ да

смо успели у нашој основној мисији – да остваримо дугорочан однос са клијентима и да осигурамо њихово задовољство кроз индивидуалан приступ, користећи модерне дигиталне технологије. Истовремено, пратећи најсавременије токове на финансијском тржишту, осигуравамо да је наша понуда производа и услуга јединствена и прилагођена потребама софистицираних клијената приватног банкарства“, изјавио је овим поводом Петар Јовановић, заменик председника Извршног одбора Рајфајзен банке.

Иначе, ово је друго признање у 2021. години које је *FWR* приватно банкарство освојило у изборима за најбоље банке, организованим од стране познатих међународних финансијских магазина. Прво признање за „Најбољу банку у области приватног банкарства“ доделио му је магазин *EMEA Finance* у априлу ове године.